

Dr. sc. Nada TOMOVIĆ

Filozofski fakultet Nikšić, Crna Gora

E-mail: nada.tomovic1@gmail.com

1.02 Pregledni naučni rad/Review scientific article

UDK/UDC: 94:341.24:327(470+571:436-89:497.6)"1876/1908" (093)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2025.8.13.72>

RUSKO-AUSTRO-UGARSKI SPORAZUMI O BOSNI I HERCEGOVINI 1876-1908. GODINE

Apstrakt: Cilj ovog rada je da se analizom više tajnih i javnih sporazuma između Rusije i Austro-Ugarske u periodu od 1876. do 1908. godine dođe do zaključka kakve su bile namjere ove dvije velike sile u vezi Bosne i Hercegovine i zašto je ona bila tako važna u njihovim spoljnopolitičkim ciljevima. Riječ je bila o sporazumima u kojima su bili marginalizovani interesi naroda u Bosni i Hercegovini, ali i ostalih balkanaskih naroda. Iako se radilo o sporazumima, iza njih su se krila neiskrena savezništva na kratki rok. Takođe, ovim radom analiziraće se specifičan pravno-politički status Bosne i Hercegovine nakon Berlinskog kongresa, zašto se Austrougarska odlučila za njenu aneksiju, a Rusija to prihvatila, i uz kakve uslove. Rusko-austrijski sporazumi u vezi Bosne i Hercegovine u naznačenom vremenskom preiodu moraju se posmatrati u sklopu sveopštih međunarodnih prilika jer su oni velikim dijelom sklapani u vrijeme kada su ostale velike sile bile zaokupljene drugim spoljnopolitičkim pitanjima ili su kao što je slučaj sa Austrougarskom, imale podršku svoje saveznice Njemačke.

Iako su se velike sile na Pariskom kongresu (1856) između ostalog dogovorile o poštovanju teritorijalnog integriteta Osmanskog carstva, veoma brzo se pokazalo da Evropa nije voljna da održi obećanje. Novi savezi-posebno zbližavanje Austrougarske, Njemačke i Rusije čiji je ishod bio stvaranje Saveza tri cara 1873. godine, nisu stvoreni da bi se održao staus quo na Istoku. Osim stvaranja saveza, odredbe Pariskog mira uzdrmane su brojnim pokretima hrišćanskih naroda a gdje su velike sile morale intervenisati. U navodnom stišavanju pobuna na Balkanu glavnu ulogu posebno od 70-ih godina 19. vijeka imaće Rusija i Austrougarska. Dominirajući ruski uticaj na Balkanu biće uzdrman poslije stvaranje Dvojne monarhije (1867) i istiskivanja Austrije iz srednje Evrope. Austrijska ekspanzionistička politika okrenula se prema Balkanu, na kome je došla u sukob sa ruskom interesima. Oba carstva uporno su su držala svojih planova na Balkanu, zato su je skopljeno više saveza između njih. Vještīm i mudrim diplomatskim pregovorima Austrougarska je od svih tih saveza imala više koristi, može se čak reći ditkiralala je svoje uslove Rusiji. Kad je izdejstvovala pristanak od Rusije da okupira Bosnu i Hercegovinu zalagala se

za održavanje status-quo-a na Balkanu sve dok se nije ukazao povoljan momenat da izvrši aneksiju ove dvije pokrajine. Bosna i Hercegovina je i političko-strateškom i privrednom pogledu bila značajna za Beč, a da bi izdejsvovalo pravo da je zaposjedne trebao joj pristanak Rusije koja je od velikih sila imala najveći politički uticaj na Balkanu. Ruski diplomati ispali su više nego naivni vjerujući da će zamjenu za pristanak austrijske kontrole nad Bosnom i Hercegovinom obezbijediti kontrolu nad Bosforom i Dardanelima. Rajštatski sporazum (1876) i Budimpeštanska konvencija (1877) sklopljeni s Rusijom već su obezbijedili Austrougarskoj pravo na Bosnu i Hercegovinu i prije nego je završena Istočna kriza i započeo sa radom Berlinski kongres (1878). Iz austro-ruskih sporazuma od 1876. do 1908. godine može se zaključiti da je Austrougarska uspjela u svojim ekspanzionističkim namjera prodora na Istok. Uporišna tačka tih njenih planova bila je upravo Bosna i Hercegovina. Postepeno će Austrija istiskivati ruski uticaj koristeći zauzetost Rusije osvajanjima u Aziji a potom krizom u zemlji februarskom revolucijom 1905. godine.

Ključne riječi: Rusija, Austro-Ugarska, Bosna i Hercegovina, ugovori, sporazumi, diplomatija, okupacija, aneksija.

RUSSIAN-AUSTRO-HUNGARIAN AGREEMENTS ON BOSNIA AND HERZEGOVINA 1876-1908

Abstract: *The aim of this paper is to analyze several secret and public agreements between Russia and Austro-Hungary from 1876 to 1908 in order to draw conclusions about the intentions of these two great powers regarding Bosnia and Herzegovina and why it was so important for their foreign policy goals. These agreements marginalized the interests of the people in Bosnia and Herzegovina, as well as those of other Balkan nations. Although they were agreements, they concealed insincere alliances of a short-term nature. Additionally, this paper will analyze the specific legal and political status of Bosnia and Herzegovina after the Berlin Congress, why Austro-Hungary decided to annex it, why Russia accepted this, and under what conditions. The Russian-Austrian agreements regarding Bosnia and Herzegovina during the specified period must be viewed within the context of broader international circumstances, as they were largely made at a time when other great powers were preoccupied with different foreign policy issues or, as was the case with Austro-Hungary, had the support of its ally Germany.*

Although the great powers agreed at the Paris Congress (1856) to respect the territorial integrity of the Ottoman Empire, it quickly became evident that Europe was unwilling to uphold this promise. New alliances—particularly the rapprochement between Austro-Hungary, Germany, and Russia, which resulted in the creation of the Three Emperors' League in 1873—were not formed

to maintain the status quo in the East. In addition to the formation of alliances, the provisions of the Paris Peace were undermined by numerous uprisings of Christian peoples, which required intervention from the great powers. In the alleged suppression of uprisings in the Balkans, Russia and Austro-Hungary played the main role, especially from the 1870s onwards. The dominant Russian influence in the Balkans was shaken after the formation of the Dual Monarchy (1867) and the ousting of Austria from Central Europe. Austrian expansionist policy turned towards the Balkans, where it came into conflict with Russian interests. Both empires stubbornly pursued their plans in the Balkans, leading to the conclusion of multiple alliances between them. Through skilled and wise diplomatic negotiations, Austro-Hungary benefited more from these alliances, effectively dictating its terms to Russia. When it secured Russia's consent to occupy Bosnia and Herzegovina, it advocated for maintaining the status quo in the Balkans until a favorable moment arose to execute the annexation of these two provinces. Bosnia and Herzegovina were significant for Vienna from both a political-strategic and economic perspective, and to assert its right to occupy them, it needed Russia's consent, which held the greatest political influence in the Balkans among the great powers. Russian diplomats were more than naive, believing that in exchange for their consent to Austrian control over Bosnia and Herzegovina, they would secure control over the Bosphorus and Dardanelles. The Raštak Agreement (1876) and the Budapest Convention (1877) concluded with Russia had already secured Austro-Hungary's right to Bosnia and Herzegovina even before the Eastern Crisis had concluded and the Berlin Congress began its work (1878). From the Austro-Russian agreements from 1876 to 1908, it can be concluded that Austro-Hungary succeeded in its expansionist aims to penetrate the East. The focal point of these plans was indeed Bosnia and Herzegovina. Gradually, Austria would displace Russian influence by exploiting Russia's preoccupation with conquests in Asia and subsequently with the crisis in the country due to the February Revolution of 1905.

Key words: Russia, Austro-Hungary, Bosnia and Herzegovina, treaties, agreements, diplomacy, occupation, annexation.

Uvod

Zaokret u politici Habzburške monarhije počeo je postepeno nakon njene reorganizacije 1867, da bi postao izrazit nakon francusko-pruskog rata. Promjena u orijentaciji austrougarske spoljne politike bila je rezultat prenošenja težišta njene ekspanzije iz Italije i Njemačke na Balkan. Sve do 1867, pa i do 1870-1871, balkanska politika Habzburške monarhije imala je samo jedan prioritetan cilj: suzbijanje nacionalno-oslobodilačkih pokreta na Balkanu uz podršku Rusije i koji bi mogli podstaci iste u Habzburškoj monarhiji.

Austrougarskoj ekspanziji na Balkanu na putu je stajala Rusija. U savlađivanju te prepreke bio joj je potreban savez sa Njemačkom. Njemački kancelar Bizmark, imao je već razrađen plan kako da izoluje Francusku na međunarodnom planu. Da bi to ostvario bilo je potrebno povezati dvije suprostavljene sile Rusiju i Austro - Ugarsku, u jednu međunarodnu grupaciju pod arbitražnom ulogom Njemačke, kako bi se one onesposobile za samostalnu akciju, koja bi bila na uštrb njemačkih interesa. Računao je pri tom, na dvostruki dobitak za Njemačku: očuvanje tekovina njenog ujedinjenja i bezbjednost njenih granica, ali i suzbijanje revolucionarnih pobuna na jugo-istoku i istoku Evrope. Od Engleske nije očekivao otpor ovoj politici jer je ona bila zaokupljena svojim kolonijalnim interesima.

Da li su Rusija i Austro - Ugarska imale interesa da ulaze u Bizmarkovu računicu? Iako svjesna mogućih prijetnji i sa njemačke strane, Rusija je, zbog stalnih nesporazuma sa Austro - Ugarskom i Velikom Britanijom, bilo u Istočnom pitanju, bilo u Aziji, bila primorana da sa Berlinom njeguje što bolje odnose i da politički sarađuje. U ruskoj spoljnoj politici u to vrijeme postojale su dvije političke koncepcije: brz prodor u Centralnu Aziju uz defanzivu i *status quo* na Balkanu; usporavanje ofanzive u Aziji i aktiviranje balkanske ekspanzije. Bilo koju varijantu da usvoji, ministar spoljnih poslova Rusije, Gorčakov, je znao da mu je njemačka pomoć neophodna. Za prvu, da ne podržava Veliku Britaniju, a za drugu, da koči Austro - Ugarsku u njenim planovima na Balkanu. Računala je, takođe, da će tim savezom paralisati Njemačke ambicije prema Francuskoj.

Rusija i Austro - Ugarska, kao što se vidi imale su interesa da se odazovu na Bizmarkove ponude i prave savez trojice imperatora.¹

Na berlinskom sastanku tri cara: Viljem I, Aleksandra II i Franje Josifa I 1872. godine ministri Bizmark, Gorčakov i Andrašić pripremili su Trojecarski savez, koji je iduće godine pismeno utvrđen. A kao cilj mu je istaknuto održanje i zajednička odbrana mira u Evropi.²

Od ključnog značaja bio je dogovor koji je tada postignut između Andrašića i Gorčakova. Andrašić je, od Rusa izdejstvovao rusku nezainteresovanost za sudbinu Slovena u Habzburškoj monarhiji, kao i da će Rusija na Balkanu voditi politiku samo u dogovoru sa Austrougarskom. Za uzvrat pristajao je na uskraćivanje podrške Velikoj Britaniji, ako se ona usprotivi ruskom prodoru u Srednju Aziju.

Na relaciji Bizmark-Gorčakov najvažnije je bilo obećanje Rusa Njemcima da neće podržavati revanšističku politiku prema Francuskoj.

Da ovaj savez, ipak, nije bio ono što su njegovi tvorci očekivali, pokazaće se uskoro u dvije uzbune na francusko-njemačkoj relaciji (1873. i 1875), a naročito Velika istočna kriza 1875-1878. godine. Vidjeće se, da je Njemačka dobila garanciju protiv neposrednog njemačkog revanša, ali ne i

¹ Чедомир Попов, *Грађанска Европа (1770-1914) друштвена и политичка историја Европе (1871-1914)*, Завод за уџбенике, Београд 2010, 203-205.

² Васиљ Поповић, *Источно питање*, треће издање, Службени лист СРЈ, Београд 1996, 187.

odriješene ruke za neposredni napad na Francusku; da je Austro - Ugarsku dobila podršku protiv ruskog prodora na Balkan, ali ne i pravo na samostalnu agresivnu akciju u Istočnom pitanju; da je Rusija stavljena u identičan položaj.³

Balkanska kriza

Talas ustaničkih pobuna na Balkanu koji je počeo jula 1875. godine u Hercegovini, da bi se uskoro proširio i na Bosnu, Srbiju i Crnu Goru pokrenuo je veliku istočnu krizu. Za to vrijeme velike sile pravile su svoje planove da situaciju stave pod svoju kontrolu. Austro - Ugarska je preuzela novu ulogu na Balkanu. Rusija je, radi ponovnog sticanja uticaja na ovom području, naročito radi prevlasti nad moreuzima, bila spremna da prizna djelimičan uticaj Dvojne monarhije na Balkanu⁴.

Ruski ministar inostranih poslova, knez Gorčakov, predložio je bečkoj vladi da Rusija i Austro - Ugarska zaposjednu Bosnu i Hercegovinu, kako bi se spriječilo dalje širenje ustanka i uvele središnje prilike u te zemlje. Austro - Ugarska je imala neprijatno iskustvo zajedničke okupacije Šlezvig-Holštajna sa Pruskom, a sem toga nije pristajala na saradnju sa Rusijom u oblastima prema kojima je imala aspiracije i polagala izvjesna prava. Umjesto toga, bečka vlada, htjela je da se prikaže neutralnom i zaštitnicom balkanskih hrišćana, tražila je da Porta, u sporazumu s ustaničkim vođama i konzulima, sprovede potrebne upravne reforme. Porta je prihvatila taj predlog, ali će se uskoro pokazati da niko to nije prihvatio iskreno, ni Osmanlije, ni ustanici, ni zainteresovane sile. Sultan je 30. novembra/12. decembra obećao reforme za cijelo Osmansko carstvo, a ne samo za Bosnu i Hercegovinu. Na zahtjev Rusije, velike sile su na to odgovorile u januaru 1876. godine „Andrašijevom notom”, tražeći prije svega da se srede prilike u Bosni i Hercegovini. Sultan je pomišljao na reforme, ali ne na onakve kakve su tražile Austrougarska i Rusija. Naime, namjera je bila da se sprovedu reforme naročito u Hercegovini, koja bi administrativno bila odvojena od Bosne.⁵

Pošto su vođe ustanika u Bosni i Hercegovini odbili plan reformi koje je iznijela Austrougarska, borbe su, u skladu s očekivanjem, obnovljene u proljeće 1876. godine. Javnost Srbije i Crne Gore zahtijevali je intervenciju. Poslije sloma preuranjenog majskog ustanka, Bugari nisu mogli ponovo pokrenuti borbu.⁶ Evopska diplomatija pokušala je da riješi krizu u skladu sa svojim viđenjima.⁷

Dok je trajao bosansko-hercegovački ustanak hrišćana protiv osmanske vlasti, evropske sile su usvojile ukupno četiri dokumenta (jedan javni i tri tajna)

³ Ч. Попов, *Грађанска Европа*, 206.

⁴ Стеван Павловић, *Историја Балкана*, CLIO, Београд 2001, 163.

⁵ Владимир Ђоровић, *Историја српског народа*, књ. IV, Светигора-Цетиње, Октоих-Подгорица 2009, 144-145.

⁶ С. Павловић, *Историја Балкана*, 163.

⁷ *Историја Османског царства* (приредио Робер Мантран), CLIO, Београд 2002, 622.

o rješavanju Istočnog pitanja. Sadržaj tih dokumenata odražavao je prije svega austrougarsku pretenziju na Balkanu. Međutim, mir između Rusije i Osmanskog carstva u San-Stefanu ubrzao je sazivanje Berlinskog kongresa.⁸

U ovom radu biće akcenat na rusko-austro-ugarskim sporazumima u vezi Bosne i Hercegovine, ali neophodno je pomenuti i sporazume u koje su bile uključene i druge velike sile da bi se vidjelo kako su one gledale na rusko-austro-ugarske planove u vezi Bosne i Hercegovine.

Berlinski memorandum Austro-Ugarske, Njemačke i Rusije namijenjen Osmanskom carstvu o održavanju *status quo* na Balkanu od 12. maja 1876. godine

Memorandum koji su uputile Osmanskom carstvu 12. maja 1876. godine Austro-Ugarska, Njemačka i Rusija o održavanju *status quo-a* na Balkanu podržale su Francuska i Italija, a odbila Velika Britanija. *Memorandum* je usvojen s ciljem da se izvrši reforma osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini. Velike sile bile su jedinstvene u mišljenju da su neophodne reforme u Osmanskom carstvu ali nisu bile saglasne oko gledišta o autonomiji koji su zahtijevali ustanici u Bosni i Hercegovini. Kao prelazno rješenje dogovorili su dvomjesečno primirje zahtijevajući od osmanske vlasti da ispuni data obećanja obezbijedi materijalnu pomoć izbjeglicama koji se vraćaju svojim kućama, u distribuciji pomoći stanovništvu; da predsjedavajući komisije bude hrišćanske vjere; da vojni sastavi Osmanlija budu koncentrisani na određenim lokacijama; da konzuli ili delegati hrišćanskih sila kontrolišu primjenu programa. Do usvajanja *Memoranduma* došlo je kompromisom između ministara spoljnih poslova Austro-Ugarske (Andrašija) i Rusije (Gorčakova) kojim se uopšte nisu uvažavali zahtjevi ustanika. Naime, Austro-Ugarska je htjela da bosansko-hercegovački ustanak iskoristi u svrhu svojih teritorijalnih pretenzija na taj prostor, a ustanici su tražili autonomiju koja je vodila ka nezavisnosti. Takvim namjerama Beča, Rusija nije uspjela da se suprostavi. Iaku su ambasadori pomenutih zemalja 31. januara 1876. godine u formi posebnih identičnih nota zatražili od Carigrada reforme radi zaštite hrišćana *Memorandum* nije uručen Osmanskom carstvu. Naprotiv, Velika Britanija je odbijanjem *Memoranduma* razbila jedinstven nastup evropskih sila i podstakla Osmanlije na otpor.⁹

⁸ Милан Мијаловски, Тајним савезништвом до јавног великог рата, *Војно дело*, пролеће, 2014, 310.

⁹ *Isto*, 310.

Tajni sporazum Rusije i Austro-Ugarske u Rajhštatu

Iako nije imao većeg odjeka među balkanskim narodima, rat 1876. godine je zaoštrio probleme na Istoku. On je vodio daljem slabljenju Osmanskog carstva, a samim tim još većem angažovanju velikih sila u Istočnom pitanju. Prvi znak tog većeg angažovanja sila bio je sastanak careva i ministara inostranih poslova Rusije i Austro-Ugarske u Rajštatu u Češkoj 8. jula 1876. godine. Carevi Aleksandar II i Franc Jozef, i njihovi ministri knez Gorčakov i grof Andrašić, dogovorili su se da se u rat na Balkanu njihove zemlje ne miješaju, ali ako intervencija bude neophodna onda je ni jedna strana neće preduzimati bez prethodnog međusobnog dogovora. Razmatrajući moguće ishode rata Srbije i Crne Gore protiv Osmanskog carstva, predstavnici Austro-Ugarske i Rusije su se sporazumjeli o sljedećem: Ako u ratu pobijede Osmanlije, dvije sile će se zauzeti da se Srbiji i Crnoj Gori sačuva *status quo ante bellum*, a da se Bosni i Hercegovini, kao i Bugarskoj, izdejstvuje reforme predviđene *Andrašijevom notom* i *Berlinskim memorandumom*. Ukoliko pobijede Srbi, neće se dozvoliti formiranje velike srpske države, već će se Srbiji dozvoliti da zauzme „neke dijelove Stare Srbije i Bosne”, a Crnoj Gori dio istočne Hercegovine. Ostale dijelove Bosne i Hercegovine okupirala bi Austro-Ugarska. Bez obzira na teritorijalne nepreciznosti i na rusko-austrijska neslaganja oko toga, suština dogovora u Rajštatu je bila da bi i u slučaju uspjeha u ratu Srbija i Crna Gora mogle računati samo na manja teritorijalna proširenja. Najvažniji strateški cilj ovog dogovora je bio da Bosna i Hercegovina pripadne Austro-Ugarskoj.¹⁰

Tajna Budimeštinska konvencija između Rusije i Austro-Ugarske 1877. godine

Pošto je Austro-Ugarska osigurala sebi vrlo povoljan položaj u Rajštatskom sporazumu, postala je nepopustljiva prema ruskim zahtjevima, koji su htjeli da u budući rat protiv Osmanskog carstva uključe u svoju operacionu bazu i Srbiju i Crnu Goru, koje su se već nalazile u ratu. Austro-Ugarska čak nije prihvatila ruski predlog da ona u isto vrijeme vojnički zaposjedne Bosnu i Hercegovinu, kada Rusija okupira Bugarsku. Vlasti u Beču su računale da će moći bez rata diplomatskim putem dobiti Bosnu i Hercegovinu, jer će je u tome podržati Njemačka i Velika Britanija, a neće joj moći smetati Rusija, vezana Rajhštatskim sporazumom, niti oslabljena Francuska ni sama Italija. Do sporazuma između dvije pomenute zemlje došlo je u Budimpešti 15. januara 1877. godine kada su potpisale vojnu konvenciju. Tom konvencijom Rusija je osigurala neutralnost Austro-Ugarske u budućem ratu protiv Osmanskog carstva, a Austro-Ugarska sebi pravo da izabere momenat i način da okupira Bosnu i Hercegovinu, što se nije moglo tumačiti ni kao solidarnost sa ruskom okupacijom

¹⁰ Ч. Попов, *Грађанска Европа*, 223-224.

Bugarske ni kao neprijateljstvo tome. Isključena je ruska vojna akcija u Bosni, Srbiji i Crnoj Gori i dijelu Hercegovine koju dijele dvije balkanske kneževine, a Austrougarska u Rumuniji, Srbiji, Bugarskoj i Crnoj Gori.

Ova je vojna konvencija stupila na snagu, tek pošto je u Beču 1877. sklopljena politička *convention additionnelle*, a datira takođe 15. januara kao i vojna. Njome su omeđene eventualne aneksije: austrougarska na Bosnu i Hercegovinu bez područja između Srbije i Crne Gore, o čijem statusu će se naknadno dogovoriti. Predviđeno je takođe, da se u slučaju raspada Osmanskog carstva, isključi osnivanje jedne velike slovenske države; za naknadu mogle su Bugarska, Albanija i ostatak Rumelije biti uređene u nezavisne države. Tesaliju, dio Epira i ostrvo Krit mogla je anektirati Grčka, a Carigrad je mogao postati slobodan grad.¹¹

U skladu s navedenom konvencijom Rusija je objavila rat Osmanskom carstvu. Poslije pobjede nad osmanskim vojskom u Bugarskoj i napredovanja prema Carigradu, Osmanlije su bile prinuđene da traže primirje i mir. Tako je došlo da zaključivanja preliminarog mira u San Stefanu, nedaleko od Carigrada (3. marta) 1878. godine. Rusija je istakla plan stvaranja velike bugarske države, preko koje bi obezbijedila izlaz na Egejsko more i kontrolisala najveći dio Balkana, koji je obuhvatao i Staru Srbiju i Makedoniju.¹² Odredbom ovog mirovnog ugovora čl. XXIV bila je predviđena autonomija za Bosnu i Hercegovinu u okvirima Osmanskog carstva.¹³ Odredbe San Stefanskog mira bile su u koliziji sa Rjštatskim sporazumom. Zato se Austro-Ugarska uz podršku Velike Britanije zalagala za njegovu reviziju. Rusija je bila primorana da popusti i revizija Sanstefanskog mira izvršena je na Berlinskom kongresu 1878. godine.¹⁴

Geopolitičke prilike na Balkanu poslije Berlinskog kongresa

Sudbina Bosne i Hercegovine bila je, riješena više mjeseci prije Berlinskog kongresa¹⁵. Ruska diplomatija bila je izigrana od strane Austro-Ugarske, jer nije ostvarila nikava prava u vezi Bosfora i Dardanela iako je to bilo predviđeno Rajštatskim sporazumom. Austro-Ugarska je ostvarila svoj cilj dobiši pravo da okupira Bosnu i Hercegovinu.

Okupacijom 1878. Bosna i Hercegovina je faktički ušla u sastav Austro-Ugarske monarhije iako je sve do aneksije 1908. formalno-pravno ostala pod sultanovim suverenitetom. Usljed osobenosti međunarodnih okolnosti u kojima je izvršena okupacija, otpora okupaciji od strane muslimanskog i pravoslavnog stanovništva, veoma složene ustavne strukture Habzburške monarhije, Bosna i

¹¹ В. Поповић, *Источно питање*, 189-190.

¹² М. Мијаловски, *Тајним савезништвом до јавног великог рата*, 312.

¹³ *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Bosanski kulturni centar, Sarajevo 1998, 209.

¹⁴ М. Мијаловски, *Тајним савезништвом до јавног великог рата*, 312.

¹⁵ Ч. Попов, *Грађанска Европа*, 243.

Hercegovina je svo vrijeme u njenim okvirima imala poseban državno-pravni položaj i posebnu organizaciju i strukturu vlasti.¹⁶

Berlinski kongres donio je uspjeh Austro-Ugarske monarhije. Ona je dobila ne samo Bosnu i Hercegovinu nego i ključ za rješavanje svih političkih prilika na Balkanu. U tome je podržavala Velika Britanija, dugogodišnji protivnik Rusije, a odmah iza Berlinskog kongresa stvoren je dvojni savez između Austro-Ugarske i Njemačke (1879), kom se 1882. pridružila i Italija.¹⁷

Rusko preimućstvo na Balkanu bilo je potisnuto od strane Austro-Ugarske. Pogrešni diplomatski potezi, rađeni na liniji sporazuma sa pojedinim evropskim dvorovima, posebno asustrijskim još prije početka rata, vezali su unaprijed ruke Rusiji na Berlinskom kongresu. Ruska javnost nije se mirila sa tretiranjem Rusije na kongresu kao drugorazredne sile. Za nanese teritorijalne i diplomatske gubitke okrivljavala je njemačkog kancelara Bizmarka.¹⁸

Rusija se poslije Berlinskog kongresa kao velika sila faktički našla izolovana. Očajnički će tražiti puteve da nađe saveznika. Bilo je tu dosta lutanja i neslaganja među zvaničnim ruskim diplomatskim krugovima. Rusija se može se reći uplela u još jednu diplomatsku zamku sklopivši 1881. godine s Austro-Ugarskom i Njemačom savez (Savez tri cara)¹⁹.

Jedna od tačaka Ugovora tri cara odnosila se na Bosnu i Hercegovinu. Naime, Austro-Ugarskoj je priznato pravo na aneksiju Bosne i Hercegovine i zauzimanje Novopazarskog Sandžaka.²⁰ Ruski uticaj na Balkanu poslije Berlinskog kongresa jedino se održao u Bugarskoj jer je ruska valada podržavala ujedinjenje Bugarske i Istočne Rumelije, što je bilo i precizirano u dogovoru Saveza tri cara²¹. Ponovo je od ovog saveza, samo profitirala Austro-Ugarska. Kao što je već navedeno ona je već tada istakla svoje planove da anektira Bosnu i Hercegovinu. Pristanak da se održi ruski uticaj u Bugarskoj bio je potpuno neiskren jer će ona iskoristiti preveliko miješanje Rusije u unutrašnja pitanja Bugarske i da od 1886. preuzme i Bugarsku pod svoju političku kontrolu. Austro-Ugarska je još prije toga sklopila sa Srbijom tajnu konvenciju (1881). Jedino je od balkanskih zemalja ruski uticaj ostao nepoljuljan u Crnoj Gori. Isto se može reći i za rusku diplomatiju²². Pošto nije mogla oružanim putem da osvoji moreuze, ruska vlada održavala je dobre odnose sa Osmanskim carstvom, koje je kontrolisalo moreuze. Petrograd se odlučio na jačanje svojih pozicija u Carigradu i slabljenje uticaja Velike Britanije na Portu. Na tom spoljnopolitičkom kursu ostalo se sve do 1897. godine. Osmansko carstvo tražilo

¹⁶ *Istorija Bosne i Hercegovine*, 229.

¹⁷ В. Торговић, *Историја српског народа*, 160.

¹⁸ Sava Živanov, *Rusija na prelomu vekova*, Službeni list, Beograd 2002, 364-365.

¹⁹ Savez tri cara je drugi po redu između Rusije, Njemačke i Austro-Ugarske. Prvi je stupio na snagu 1873. iako je dogovor postignut 1872. godine

²⁰ В. М. Хвостов, *Проблемы истории внешней политики России и международные отношения*, Академия наук СССР-а, Москва, 1977. 199.

²¹ *История дипломатии* (в редакции Потемкина), том I, ОГИЗ, Москва 1954, 64.

²² S. Živanov, *Rusija na prelomu vekova*, 367.

je pomoć od Rusije protiv Velike Britanije, koja je postepeno preuzimala osmanske posjede u Africi. Obje zemlje zalagale su se za očuvanje *status quo-a* na Balkanu.²³

Iz svega navedog može se zaključiti da je Austro-Ugarska dugo planirala da zaposjedne Bosnu i Hercegovinu i da joj je ona bila polazna tačka za dalje stavljanje balkanskih zemalja pod svoju kontrolu. Sve sporazume sa Rusijom, svojom navodnom saveznicom u balkanskoj politici okrenula je u svoju korist a ruska diplomatija svaki put ponižena.

Rusko-austro-ugarski sporazum 1897. godine

Vodeći 90-ih godina 19. vijeka aktivnu dalekoistočnu politiku ruski zvanični krugovi tada su bili za održavanje *status quo-a* na Balkanu, što ne znači da je Rusija odustajala od svoje tradicionalne zainteresovanosti za Istočno pitanje. Ruski ministar spoljnih poslova Lobanov, koji je na tu dužnost stupio 1895. godine izražavao je spremnost da se neposredno sporazumijeva sa Austro-Ugarskom u cilju sprečavanja eventualnih ustanaka na Balkanu²⁴.

Događaji oko Krita 1897. godine²⁵ pokazali su da balkanska kriza može poprimiti ozbiljne razmjere zbog držanja Srbije i Bugarske, jer je grčka diplomatija kod njih razvila živu aktivnost da se i one umiješaju u grčko-osmanski sukob. Osim toga, Rusija je morala pokloniti posebnu pažnju držanju Austro-Ugarske, koja je imala svoje planove u slučaju raspada Osmanskog carstva, pa je ruska vlada nastojala da se što prije sporazumije sa Bečom oko formisanja zajedničkog stava prema događajima na Balkanu.²⁶

S druge strane, Austro-Ugarska je u eventualnoj akciji balkanskih država vidjela prijetnju svojim interesima na Balkanu, zato je bila spremna da povede razgovore sa Rusijom oko utvrđivanja načina kojim bi se rukovodile obje sile u svojoj politici na Balkanu.

Austrijski car Franjo Josif sa ministrom spoljnih poslova Goluhovskim stigao je u Petrograd početkom maja 1897. godine. To je bila uzvratna posjeta, jer je krajem augusta 1896. ruski car Nikolaj II boravio u Austro-Ugarskoj. Već i tada je bilo govora kako da se održi *status quo* na Balkanu. U razgovorima vođenim u Petrogradu obje strane su složile da balkanske države moraju poštovati mir i *status quo* na Balkanu. Zaključni stavovi proslijeđeni su srpskoj, bugarskoj i crnogorskoj vladi i pri tom je izražena zahvalnost istim na

²³ Isto, 367-368.

²⁴ Михаило Војводић, *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*, посебно изданје Српске академије наука и уметности, књ. DXXXIX, одељење историјских наука, књ. 13, Београд 1988, 112.

²⁵ Na Kritu je došlo 1897. godine do sveopšteg ustanka Grka protiv osmanske vlasti. Ustanici su tražili potpuno oslobođenje od osmanske vlasti i ujedinjenje sa Grčkom

²⁶ Михаило Војводић, *Путеви српске дипломатије*, CLIO, Београд 1999, 110-111.

„korektnom držanju” u grčko-osmanskome ratu. To je bila svakako opomena da je nepoželjan bilo kakav konflikt na Balkanu.²⁷

Sporazum između dvije zemlje o njihovoj politici na Balkanu nije tada postignut. To je učinjeno u maju 1897. godine. Goluhovski je preko austrougarskog ambasadora uputio notu u Petrograd. U njoj je bilo iskazano da dvije sile neće ispoljavati teritorijalne pretenzije na Balkanu i zahtijevaće da i ostale velike sile poštuju taj princip; zajednički će se dogovarati o svim pitanjima koja se tiču promjena na Balkanu; u slučaju da se ne mogne održati *status quo*, Austro-Ugarska će anektirati Bosnu i Hercegovinu i dio Novopazarskog Sandžaka, dok bi ostali dio Osmanskog carstva podijelile balkanske države, ali na takav način da se među njima ne poremeti postojeća ravnoteža, a teritorija između Janjine i Skadarskog jezera ne bi se dijelila među balkanskim državama, već bi se na njoj formirala samostalna albanska država. U odgovoru ruskog ministra spoljnih poslova Muravjova, od 17. maja bila je data primjedba na pitanje aneksije Bosne i Hercegovine. Upozoreno je da aneksija znači promjenu 23. člana Berlinskog ugovora, i da je to evropsko pitanje. Što se tiče podjele ostalih osmanskih teritorija to pitanje treba rješavati u dogledno vrijeme.²⁸

Održavanje *status quo-a* na Balkanu bila je norma koje su se pored Austro-Ugarske i Rusije morale pridržavati i ostale velike sile kao i balkanske države. Bečki i petrogradski dvor budno su pratili zbivanja na Balkanu, kako ne bi bio ugrožen postojeći sporazum. Međutim, i jedan i druga strana gajile su međusobno nepovjerenje, sumnjajući da se pored sporazuma vodi jedna tajna, skrivena politika sračunata na osvajanje novih uoprišta kod pojedinih balkanskih naroda.²⁹

Prijetnja održavanju *status quo-a* na Balkanu zaprijetila je 1903. godine kada je došlo do ustanka u Makedoniji. Rusija i Austro-Ugarska ponovo su zajednički djelovale i izdale set reformi koje je Porta pod pritiskom prihvatila i većinu sprovela do 1906. godine. Održavanje *status quo-a* na Balkanu Austriji je odgovaralo da u povoljno spoljopolitičkom trenutku izvrši aneksiju Bosne i Hercegovine. Zato se nije ni protivila ruskoj ekspanzionističkoj politici na Dalekom istoku da bi potpuno istisnula njen uticaj na Balkanu. Nije joj čak smetalo da sa njom sklopi navedeni sporazum i izradi reformni program za Makedoniju iako je znala da je Rusija sa Francuskom sklopila savez 1894. godine.

Rusko-austro-ugarski sporazum u Buhlau 1908. godine

Pobjeda Mladoturske revolucije jula 1908. godine i donošenje novog ustava u Osmanskom carstvu zabrinulo je zvanične političke krugove u Beču. Osim Mladoturske revolucije javlja se i politički pokret u Albaniji koji je svakako

²⁷ *Исмо*, 111.

²⁸ *Исмо*, 112.

²⁹ A. Dž. Tejlor, *Borba za prevlast u Evropi*, Veselin Masleša, Sarajevo 1968, 344-345.

bio u vezi sa Mladoturcima.³⁰ Austrija se bojala da će Osmanlije istaći pravo na Bosnu i Hercegovinu i ponuditi Bosancima demokratičniji ustav od onoga koji je vrijedio za vrijeme austrougarske vlasti.³¹ U slučaju uvođenja ustavnosti od strane Mladoturaka značilo bi da će Bosna i Hercegovina biti pozvana da šalje poslanika u carigradski parlament, i da će u tom slučaju biti izgubljena za Austro-Ugarsku.³² To je uticalo da Beč preduzme mjere u cilju očuvanja svojih interesa djelujući uz uzajamnu pomoć Petrograda. Ministar spoljnih poslova Austro-Ugarske Erental, izjavio je ruskom poslaniku u Beču Urusovu da je spreman da pristupi pregovorima s ruskim ministrom spoljnih poslova Izvoljskim. Izvoljski je vidio u tom susretu mogućnost diplomatskog uspjeha, prije svega pravo Rusije na prolaz njenih brodova kroz Bosfor i Dardanele.³³

Budući da je Austro-Ugarska bila vezana obavezom sa Rusijom o očuvanju *status quo-a* na Balkanu, austrijskoj diplomatiji, posebno njenom ministru inostranih poslova Erentalu, žurilo se da što prije sa ruskom stranom raspravlja o mogućnosti raskidanja ugovora iz 1897. godine zbog novog statusa Bosne i Hercegovine. U evropskim diplomatskim krugovima već se nagovještavalo da je moguća aneksija Bosne i Hercegovine od strane Dvojne monarhije kao posljedica novih prilika u Osmanskom carstvu izazvanih mladoturskom revolucijom. Erental je uputio poziv svom ruskom kolegi da se tajno sastanu kako bi raspravljali o budućem statusu Bosne i Hercegovine. Izvoljski³⁴ je prihvatio poziv i do susreta je došlo u zamku Buhlau 1. septembra 1908. godine. Iako su vodili razgovor o složenim pitanjima evropske politike. Izgleda da o njima nisu dali identična svjedočanstva.³⁵ Ipak, i pored toga, može se ustanoviti osnova razgovora. Izvoljski je počeo razgovor prijekorom zbog navodnog narušavanja austro-ruskog sporazuma što je Rusiju uputilo na zbližavanje sa Engleskom³⁶. Austrijski ministar je nagovijestio da je njegova zemlja donijela odluku o aneksiji Bosne i Hercegovine. Zbunjen takvim saopštenjem ruski ministar je istakao da pitanje aneksije ima međunarodni karakter, jer je na međunarodnom kongresu u Berlinu (1878) Austro-Ugarskoj dato pravo da upravlja Bosnom i Hercegovinom ali ne i da je anektira.³⁷

Kada je vidio da je Austro-Ugarska, svojom odlukom o aneksiji Bosne i Hercegovine, dovela Rusiju i Evropu pred svršen čin, Izvoljski je pokušao barem

³⁰ Димитрије Ђорђевић, *Националне револуције балканских народа 1804-1914*, Београд 1995, 12-129.

³¹ Senaid Hadžić, *Balkanska praskozorja - od ideja do ujedinjenja*, Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona, Mostar 2019, 314.

³² Ч. Попов, *Грађанска Европа*, 285-286.

³³ В. Ђоровић, *Историја српског народа*, 240.

³⁴ O odluku Izvoljskog u Buhlau ruska vlada nije bila obaviještena što će imati za posljedicu krupne nesporazume i reakcije na takvu politiku koju vodi Izvoljski.

³⁵ Хваостов, *История дипломатии*, 651.

³⁶ Poslije sklapanja saveza sa Francuskom 1894. Rusija je sklopila savez i sa Engleskom 1907. godine. Tim sporazumom zaokruženo je formiranje Antante

³⁷ *Сборник договоров России с другими государствами, 1856-1918*, Государственное издательство политической литературы, Москва 1952, 307.

da se dogovori o kopenzacijama za Rusiju, Srbiju i Crnu Goru. Poslije veoma žustre rasprave uspio je da privoli Erentala da prizna izvjesne garancije Rusiji u balkanskim zemljama. Pri tom se složio sa sljedećim uslovima:

1. Istovremeno sa izjavom o prisajedinjenju Bosne i Hercegovine biće data i izjava o evakuaciji iz Novopazarskog Sandžaka i prestanku svih prava na tu oblast. To odricanje prava na Novopazarski Sandžak trebalo je da posluži u očima Rusije i balkanskih zemalja dovoljnom garancijom da Austro-Ugarska ne vidi nikave prepreke u tome, da Crnoj Gori i Srbiji u povjerenju kaže da postoji mogućnost da pri izvjesnim uslovima, tj. u slučaju raspada Osmanskog carstva, uspostave u toj oblasti granice Sanstefanskog ugovora.

2. Erental je prihvatio ruski zahtjev što se tiče moreuza, po kome bi Rusija i druge priobalne države Crnog mora mogle ulaziti i izlaziti kroz njih pri očuvanju principa da oni budu zatvoreni za vojne brodove drugih država. Erental se saglasio i da ruske zahtjeve podrži pred Njemačkom.

3. Bugarska će biti proglašena kraljevinom i dobiće nezavisnost.

4. Što se tiče Srbije, Erental je najmanje bio sklon kopenzacijama naglašavajući njeno neprijateljsko raspoloženje prema carevini. Smatrao je da je austrougarsko odustajanje od Novopazarskog Sandžaka dovoljno za njene ustupke. Takođe se nije složio sa bilo kakvim ispravljanjem granica Bosne i Hercegovine.

5. O pitanju primjene 19. tačke Berlinskog³⁸ ugovora koja se odnosila na Crnu Goru izjavio je da je potrebno neke vrijeme da bi proučio to pitanje, ali se nije složio sa tim da Crna Gora gradi vojnu luku.³⁹

U izvještaju svom zamjeniku Čarikovu o toku razgovora u Buhlau, Izvoljski se pravdao da bi svi protesti protiv austrougarske politike svršenog čina bili beskorisni, i da Rusija, ipak, može biti zadovoljna.

Izvoljski se nadao da će Austro-Ugarska nekada dobrovoljno vratiti Bosnu i Hercegovinu Osmanskom carstvu. Ako bi se Rusija protivila prisajedinjenju, po njegovom mišljenju, imala bi dvije alternative: ili da se ograniči na uzaludne proteste ili da pribjegne prijetnjama, što bi neizostavno dovelo do oružanog sukoba. Zato je izabrao koponezacije kojima će Rusija povratiti svoj uticaj na Balkanu, a Austrija će biti u teškom položaju zbog gaženja odredbi Berlinskog kongresa.

Interesantno je navesti zapažanje Izvoljskog koje će u aneksionoju krizi dovesti do njegovog „lutanja” u traženju načina rješavanja bosanskog pitanja pa ćemo ga zato citirati: „Naš sporazum sa Austrijom treba držati u tajnosti a stvar prikazati kao da je Austrija uprkos svemu riješila da prisajedini Bosnu i Hercegovinu. Mi smo o tome blagovremeno obaviješteni i zahvaljujući našim intervencijama Austrija je pristala da evakuiše Sandžak. Ali šta činiti dalje? Da

³⁸ Na Berlinskom kongresu Austro-Ugarska je dobila pravo sanitarne i vojne kontrole nad lukom Bar

³⁹ *Pismo Izvoljskog-Čarikovu, zamak Buhlau 3/16. septembar 1908*, dokument preuzet iz knjige: *Rusija i aneksiona kriza 1908-1909*, (priredio Branko Pavićević) Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Odjeljenje društvenih nauka. Istorijski izvori, knj. 1, Titograd 1984, 421-422.

li se ograničiti na beskorisne proteste? Ne objaviti rat. Ograničiti se na komenzacije u korist Rusije i balkanskih država”.⁴⁰

Erental nije dugo čekao da sprovede svoj plan. Bugarska je proglašena kraljevinom 5. oktobra 1908, a dva dana kasnije proglašena je aneksija Bosne i Hercegovine. Očigledno je da je proglašenje bugarske nezavisnosti bilo u vezi s proglašenjem aneksije Bosne i Hercegovine. Namjera bečkog kabineta je bila da skrene pažnju Osmanskog carstva na Bugarsku, što će i uspjeti. Odnosi između Carigrada i Sofije će se zaoštriti, pa će se rat izbjeći zahvaljujući intervenciji Rusije. Porta je ovim činom dovedena u težak položaj, jer se istovremeno nije mogla boriti na dva fronta u cilju očuvanja svojih interesa.⁴¹

Aneksijom Bosne i Hercegovine i proglašenjem bugarske nezavisnosti Austro-Ugarska je učvrstila svoj položaj na Balkanu i mogla se posvetiti svom planu prodora na Istok. Ipak njena spoljna politika dovešće do zaoštavanja na relaciji dva imperijalistička bloka: bloka Centralnih sila i Antante.

Zaključak

Austrija je tokom procesa ujedinjenja Italije izgubila svoje posjede u sjevernoj Italiji (1859), a na putu ujedinjenja Njemačke istisnuta iz Njemačkog saveza 1866. godine. Godinu dana poslije izlaska iz Njemačkog saveza stvara se dvojna monarhija Austro-Ugarska. Ujedinjenjem Italije i Njemačke izgubila je mogućnost širenja svog uticaja u srednjoj Evropi. Zato je svoju ekspanzionističku politiku okrenula prema Balkanu. Da bi ostvarila svoj plan poznat pod nazivom „Prodor na Istok” morala je ući u diplomatske pregovore sa Rusijom. U ostvarivanju svog plana koristila je prilike kada je Rusija bila zaokupljena osvajanjima u Aziji ili kada je ruski uticaj na Balkanu bio poljuljan. Austro-Ugarska je u sporazume sa Rusijom ulazila promišljeno i uvijek sa ciljem da dobije kontrolu nad Bosnom Hercegovinom. Osim strateških interesa Bosna i Hercegovina je za nju bila značajna zbog privrednog potencijala. Naravno, ove pokrajine bile su baza odakle je namjeravala širiti svoj uticaj na Balkanu a istiskivati ruski. Karakteristično je da austrijska diplomatija pokreće pitanje statusa Bosne i Hercegovine u vrijeme kada je počeo ustanak 1875. godine i koji su pomagale Srbija i Crna Gora. Svoju neutralnost namjeravala je da naplati od Rusije i tim namjerama je uspjela. Iako je vojno bila neutralna ona je na kraju više profitirala nego Rusija koja je iz rata sa Osmanskim carstvom 1877-1878. izašla kao pobjednica. Rajhštatskim sporazumom i Budimpeštanskom konvencijom Rusija je dala austrougarskoj prećutno pravo da okupira Bosnu i Hercegovinu kada se za to stekne pravi trenutak. Osim što je Austro-Ugarska i od drugih velikih sila na Berlinskom kongresu (1878) dobila pravo da okupira

⁴⁰ *Pismo Izvoljskog-Čarikovu, zamak Buhlau 3/16. septembar 1908, dokument preuzet iz knjige, Rusija i aneksiona kriza, 422-424.*

⁴¹ Хвостов, *История дипломатии*, 658.

Bosnu i Hercegovinu ona je ponizila Rusija jer nije podržala njene težnje da dobije kontrolu nad Bosforom i Dardanelima. Od Berlinskog kongresa počinju da se stvaraju svezi velikih sila. Već 1879. Austro-Ugarska i Njemačka su sklopile Dvojni savez kome će se 1882. pridružiti Italija. Tako je stvoren blok Centralnih sila. Ulaskom u ovaj savez Austro-Ugarska dobija podršku Njemačke u njenim osvajачkim planovima na Balkanu jer joj je služila kao „prethodnica” njenih ekspanzionističkih planova prema Istoku. Rusija je stupila u savez sa Francuskom 1894. godine i tim savezom otopčeo je proces formiranja Antante koji će biti zaokružen tek 1907. godine. Kao što se vidi iz gore navedenog da su Austro-Ugarska i Rusija i pored toga što su bile u različitim savezima sklapale su i poslije Berlinskog kongresa i tajne i javne sporazume. Rusija nije odustajale od svog političkog uticaja na Balkanu. Iako je izgubila kontrolu nad Bugarskom od 1886. povratila je uticaj u Srbiji od 1903. godine dolaskom Karađorđevića na vlast. Upravo Srbija je bila glavna prepreka austrijskim planovima na Balkanu jer je strepila da oko Srbije ne dođe do ujedinjenja ostalih južnoslovenskih naroda. Zato je tražila povoljan momenat da se ponovo sporazumije sa Rusijom i između ostalog stavi na dnevni red pitanje aneksije Bosne i Hercegovine. Prilika za to ukazala joj se nakon izbijanja Mladoturske revolucije (1908). Novo ustavno stanje u Osmanskom carstvu postavilo je na dnevni red i pitanje statusa Bosne i Hercegovine. Budući da je Austro-Ugarska bila vezana obavezom sa Rusijom o očuvanju *status quo-a* na Balkanu (ugovor iz 1897), austrijskoj diplomatiji, posebno njenom energičnom ministru spoljnih poslova Erentalu, da što prije sa ruskom stranom raspravlja o mogućnosti raskidanja ugovorova zbog novog statusa Bosne i Hercegovine. Ponovo se radilo o tajnom sporazumu. Dogovor je sklopljen u zamku Buhlau 16. septembra 1908. godine. Ruski ministar koji je na pregovore došao bez znanja ruske vlade bio je kao što će budući događaji na Balkanu pokazati izigran. Poslije žustrih rasprava morao je da prihvati pravo Austro-Ugarska da anektira Bosnu i Hercegovinu, a za uzvrat Erental mu je obećao neke teritorijalne kopenzacije za Rusiju, Srbiju i Crnu Goru, a budući događaji će pokazati da od kompenzacija skoro da nije bilo ništa. Ovaj rusko-austrijski sporazum bio je poslednji čin drame oko Bosne i Hercegovine čiju su sudbinu u ruke uzeli veliki evropski dvorovi ne zapitavši se nikada i ne pomenuvši u tolikim sporazumima bosanski narod.

Summary

Austria lost its possessions in northern Italy (1859) during the process of Italian unification and was expelled from the German Confederation in 1866 on the path to German unification. A year after leaving the German Confederation, the dual monarchy of Austro-Hungary was established. With the unification of Italy and Germany, Austria lost the ability to expand its influence in Central Europe. Therefore, it turned its expansionist policy toward the Balkans. To realize its plan, known as the “March on the East,” it needed to enter into

diplomatic negotiations with Russia. Austria took advantage of opportunities when Russia was preoccupied with conquests in Asia or when its influence in the Balkans was weakened. Austro-Hungary entered into agreements with Russia thoughtfully, always aiming to gain control over Bosnia and Herzegovina. Besides strategic interests, Bosnia and Herzegovina were significant due to their economic potential. Naturally, these provinces were a base from which it intended to expand its influence in the Balkans while pushing out Russian influence. It is characteristic that Austrian diplomacy raised the issue of the status of Bosnia and Herzegovina at the time when the uprising began in 1875, supported by Serbia and Montenegro. Austria intended to leverage its neutrality for gains from Russia, and it succeeded in this. Although militarily neutral, Austria ultimately profited more than Russia, which emerged victorious from the war with the Ottoman Empire (1877-1878). Through the Treaty of Reichstadt and the Budapest Convention, Russia implicitly granted Austro-Hungary the right to occupy Bosnia and Herzegovina when the time was right. In addition to this, at the Berlin Congress (1878), Austro-Hungary received the right to occupy Bosnia and Herzegovina from other great powers, humiliating Russia for not supporting its ambitions to gain control over the Bosphorus and Dardanelles. Following the Berlin Congress, alliances among great powers began to form. By 1879, Austro-Hungary and Germany had established the Dual Alliance, which Italy would join in 1882, creating the Central Powers bloc. By entering this alliance, Austro-Hungary gained Germany's support for its expansionist plans in the Balkans, serving as a "forerunner" to its ambitions toward the East. In 1894, Russia formed an alliance with France, initiating the process of forming the Entente, which would not be completed until 1907. As seen from the above, despite being in different alliances, Austro-Hungary and Russia continued to make both secret and public agreements after the Berlin Congress. Russia did not abandon its political influence in the Balkans. Although it lost control over Bulgaria in 1886, it regained influence in Serbia with the rise of the Karađorđević dynasty in 1903. Serbia was a significant obstacle to Austrian plans in the Balkans, as Austria feared that the unification of other South Slavic nations around Serbia might occur. Therefore, it sought a favorable moment to negotiate again with Russia, putting the issue of the annexation of Bosnia and Herzegovina on the agenda. The opportunity arose after the outbreak of the Young Turk Revolution (1908). The new constitutional situation in the Ottoman Empire brought the status of Bosnia and Herzegovina to the forefront. Since Austro-Hungary was bound by an obligation to Russia to maintain the status quo in the Balkans (the 1897 treaty), the Austrian diplomacy, particularly its energetic foreign minister, Erenthal, aimed to discuss the possibility of terminating the treaty with the Russian side due to the new status of Bosnia and Herzegovina as soon as possible. This again involved a secret agreement. The agreement was reached in the castle of Buhlau on September 16, 1908. The Russian minister, who came to the negotiations without the knowledge of the Russian government, would be outmaneuvered by future events in the Balkans. After heated

discussions, he had to accept Austro-Hungary's right to annex Bosnia and Herzegovina, and in return, Erenthal promised some territorial compensations for Russia, Serbia, and Montenegro. However, future events would show that there was almost nothing in terms of compensation. This Russo-Austrian agreement marked the final act of the drama surrounding Bosnia and Herzegovina, whose fate was decided by the great European courts without ever considering or mentioning the Bosnian people in such agreements.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Objavljeni izvori/Published sources:

1. *Rusija i aneksiona kriza 1908-1909*, (priredio Branko Pavićević), Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, odjeljenje društvenih nauka, Istorijski izvori, knj. 1, Titograd 1984.
2. *Сборник договоров России с другими государствам 1856-1918*, Государственное издательство политической литературы, Москва 1952.

Knjige/Books:

1. *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata* (Grupa autora), Bosanski kulturni centar, Sarajevo 1998.
2. Hadžić Senaid, *Balkanska praskozorja-Od ideja do ujedinjenja*, Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona, Mostar 2019.
3. Tejlor A. DŽ, *Borba za prevlast u Evropi*, Veselin Masleša, Sarajevo 1968.
4. Živanov Sava, *Rusija na prelomu veka*, Službeni list, Beograd 2002.
5. Војводић Михаило, *Путеви српске дипломатије*, СЛЮ, Београд 1999.
6. Војводић Михаило, *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*, посебно издање Српске академије наука и уметности, књ. DXXXIX, књ. 13, Београд, 1988.
7. Ђорђевић Димитрије, *Националне револуције балканских народа 1804-1918*, Београд 1995.
8. *Историја Османског царства (приредио Робер Мантран)*, СЛЮ, Београд 2002.
9. *История дипломатии* (в редакции Потемкина), том. I. ОГИЗ, Москва 1954.
10. Павловић Стеван, *Историја Балкана*, СЛЮ, Београд 2001.
11. Попов Чедомир, *Грађанска Европа (1770-1914)*, Завод за уџбенике, Београд, 2010.
12. Поповић Васиљ, *Источно питање*, (треће издање), Службени лист, Београд 1996.
13. Ћоровић Владимир, *Историја српског народа*, књ. IV, Светигора, Цетиње, Октоих, Подгорица 2009.
14. Хвостов, Владимир Михайлович, *Проблемы истории внешней политики России и международные отношения (от русско-французского союза до Октябрьской революции* Академия наук СССР-а, Отделение истории, Москва 1977.

Članci/Articles:

1. Мијаловски Милан, Тајним савезништвом до јавног великог рата, *Војно дело*, пролеће, 2014.